

Projekt Zdravo mesto: IV. faza

Project healthy city: Phase IV

Projekt Zdrava mesta, ki so ga sprožili 1986 v SZO zato, da bi preveril možnosti udejanjanja načel Zdravja za vse, na lokalnem nivoju, izhaja iz načela, da zdravstveno ozaveščeni prebivalci in širša družbena skupnost prevzamejo večjo odgovornost za izboljševanje lastnega zdravja in kakovosti življenja nasploh. Gre za dinamičen in razvojno usmerjen projekt, kjer ni mogoče vsega predvideti vnaprej, zato poteka v fazah, ki trajajo 5 let. Na ta način je mogoče usklajevati potek projekta in določati njegove cilje v skladu z razvojnimi potrebami ter stanjem v družbi.

V letu 2004 je bila v mestni občini Celje sprejeta odločitev, da bo Celje kandidiralo za položaj enega od projektnih mest SZO v IV. fazi projekta, ki poteka od leta 2003-2008. Kandidatura je bila uspešna. Celje je vključeno neposredno v osnovno mrežo SZO skupaj s 50 drugimi mesti. Ključna razvojna področja te faze projekta so, poleg vlaganja v izboljševanje zdravja, še: načrtovanje mesta ob upoštevanju zdravja, ocenjevanje vplivov na zdravje, zdravo staranje in promocija fizične aktivnosti.

Vključenost v mrežo zdravih mest SZO v IV. fazi tega projekta predstavlja veliko odgovornost in zavezo za prenos znanja, izkušenj in osvojenih metod dela na druga okolja v Sloveniji ter s tem pomoč k hitrejšemu in bolj enakomernemu razvoju zdravja v mestnem okolju.

Project healthy cities, which was initiated in 1986 by WHO, was started to examine the possibilities of introducing "Health for all" principles on a local level. Its basic principle is to ensure that inhabitants and the community accept a larger responsibility towards improving their own health and quality of life. It is a dynamic and development project, where all options can not be foreseen in advance, thus it is executed in 5-year phases. In this way it is possible to manage the project and set goals in accordance with development needs and state of the society.

In 2004 the City municipality of Celje adopted the decision, that the city of Celje would apply for the status of one of WHO project cities in the IV phase (2003-2008) of

the project. The application was successful. The city of Celje is included directly into the basic WHO network, together with 50 other cities. Key development areas of this phase of the project are, besides investing for health improvements, also: city planning with regard to health, estimating impacts to health, healthy aging and promoting physical activity.

Inclusion in the IV phase of the project brings great responsibility and great commitment to transfer knowledge, experience and work methods to other parts of Slovenia and thus help promote a faster and more uniform development of health in city environment.

Regionalni urad za Evropo pri Svetovni zdravstveni organizaciji (SZO/EURO) je zasnoval projekt Zdrava mesta, da bi preveril možnosti udejanjanja načel Zdravja za vse, na lokalnem nivoju. To je skupni projekt dveh sektorjev Svetovne zdravstvene organizacije: Sektorja za pospeševanje zdravja (Health Promotion) in sektorja za varstvo okolja (Environmental Health). Projekt je doživel odmev, ki ga ni nihče pričakoval. Danes je poleg več kot 50 mest, ki predstavljajo temeljno mrežo zdravih mest SZO v IV. fazi projekta, v gibanje vključenih več kot 1500 mest, ki so povezana tako na nacionalnem nivoju v okviru nacionalnih mrež kot tudi na nadnacionalnem nivoju, zlasti na področju skupnih aktivnosti pri reševanju posameznih problemov (literatura 1).

Vpliv projekta Zdrava mesta je že na začetku prešel evropski okvir. Skupščina SZO je leta 1991 soglašala, da predstavlja projekt Zdrava mesta aktivnost za reševanje problemov zdravja v urbani okolju, tako v industrializiranih deželah kot tudi v državah v razvoju. Regionalne mreže so se razvile v Avstraliji, Kanadi in ZDA, sodelujejo pa tudi nekatera mesta v drugih državah.

Projekt Zdrava mesta izhaja iz načela, da zdravstveno ozaveščeni prebivalci in širša družbena skupnost prevzamejo večjo odgovornost za izboljševanje lastnega zdravja in kakovosti življenja nasploh. Zdravje pa v tem okviru predstavlja ne le najpomembnejšo komponento kvalitete življenja, temveč tudi predpogoj splošnega družbenega in ekonomskega razvoja. Zdravo mesto je tisto, ki se zaveda, da je zdravje problema mesta in si ga prizadeva izboljšati tako, da razvija svoje okolje in svoje zmogljivosti ter prebivalce mesta spodbuja in jih podpira v prizadevanju za kar najboljšo raven življenja.

Glavni cilji evropske mreže zdravih mest

Evropska mreža zdravih mest, ki deluje v okviru Evropskega urada SZO, si je postavila šest strateških ciljev:

1. Promocija politik ter aktivnosti za zdravje in uravnotežen razvoj na lokalnem nivoju povsod po Evropi. Poseben poudarek je na determinantah, ki opredeljujejo zdravje, ter skupinah prebivalstva, ki so posebej ranljive.
2. Povečevanje dostopnosti Evropske mreže zdravih mest za vse države v Evropi.
3. Spodbujanje solidarnosti, sodelovanja in povezovanja med evropskimi mesti ter mrežami mest, ki so nastale v okviru gibanja zdrava mesta.
4. Okrepitev položaja zdravih mest in njihovih prizadevanj za uveljavitev ter razvoj politike zdravje za vse, ne samo na območju njihovih mest temveč na nacionalnem nivoju.
5. Sodelovanje z drugimi organizacijami in agencijami, ki se ukvarjajo s problematiko življenja v mestih ter skupaj z njimi in lokalnimi organizacijami zagovarjajo zdravje v Evropi in na globalnem nivoju.
6. Pripravljanje politike, predstavitev praktičnih pristopov, podatkov o dosežkih in primerov dobre prakse, kar bodo mesta po Evropi lahko uporabila zato, da bodo tudi sama hitreje izboljševala zdravje lastnemu okolju.

Način dela

Tako kot se je gibanje, ki ga je projekt Zdrava mesta sprožil, s časom razvijalo, se je razvijal tudi način dela v okviru projekta. Že na samem začetku je bilo jasno, da gre za dinamičen in razvojno usmerjen projekt, kjer ni mogoče vsega predvideti vnaprej, zato je bila sprejeta odločitev, da bo projekt potekal v fazah, ki trajajo 5 let. Na ta način je mogoče lažje usklajevati potek projekta ter določati njegove cilje v skladu z razvojnimi potrebami in stanjem v družbi. To je predvsem povezano z dejstvom, da se na osnovi novih spoznanj in izkušenj iz preteklosti oblikujejo nove strategije in pristopi. Posebej pomembni so rezultati različnih ukrepov za preprečevanje bolezni in za ohranjanje ter izboljšanje zdravja. Ne smemo niti mimo vpliva družbenega in političnega razvoja ter organizacijskih sprememb, kar vse bistveno vpliva tudi na potek in razvoj projekta v mestih. Tak dinamičen, fazno opredeljen proces daje vtis pomanjkanja razvojne kontinuitete. Vendar ni tako. V vsaki fazi je sicer posebej izpostavljena ključna problematika, ki ji je namenjena posebna pozornost in obstaja tudi stalna tendenca po širjenju področja, ki ga projekt obravnava, kljub temu pa ostajajo osnovni principi, glavne metode dela ter vizija zdravega mesta nespremenjeni skozi celotno obdobje razvoja projekta Zdrava mesta in so usmerjeni v štiri ključna področja:

Prireditev Tek, hoja za življenje, ki jo je Slovensko društvo za promocijo zdravja organiziralo v juniju 2006 v Žalcu.

- determinante zdravja in osnovni principi zdravje vsem;
- promocija evropskih in globalnih prioritet na področju zdravja;
- prizadevanje za uvrstitev zdravja med temeljne družbene in politične ciljeve v mestu; in
- prizadevanje za izboljšanje upravljanja in za tesno sodelovanje med partnerji pri načrtovanju ter izvajanju aktivnosti za boljše zdravje.

Pri razvoju projekta Zdrava mesta ima pomembno vlogo mreženje. V vsaki fazi projekta kandidirajo posamezna mesta za to, da postanejo projektna mesta v okviru osnovne mreže zdravih mest SZO. Projekt Zdrava mesta se je v Sloveniji izredno močno uveljavil in še vedno pridobiva na pomenu. Delo v okviru projekta je izredno zahtevno, zato je potrebno veliko znanja in izkušenj, predvsem s področja projektnega načina dela ter vodenja projektov (literatura 2). V Celju je bilo navdušenje nad

vsebino in cilji projekta SZO tisto, ki nas je v začetku vodilo, da smo se z veliko zagnanostjo lotili dela. Potrebne znanja ni bilo na pretek. Ob delu smo se srečali s številnimi problemi, ki smo jih v večini tudi uspeli rešiti ali pa vsaj vemo, kako se jih bomo pravilno lotili. Znanje, ki smo si ga med tem časom pridobili, nam je pri tem v veliko pomoč. Že leta 1993, v drugi fazi projekta Zdrava mesta, je Celje - zdravo mesto kandidiralo za položaj projektnega mesta v okviru mreže zdravih mest SZO. Takrat je dobil ta položaj Maribor, ki je prevzel še vlogo nacionalnega koordinatorja, hkrati pa je bil v Mariboru tudi sedež novoustanovljene mreže slovenskih zdravih mest. Maribor je bilo projektno mesto tudi v tretji fazi, ki je bila v obdobju ob 1998 do 2003.

V letu 2004 je bila v mestnem svetu ponovno sprejeta odločitev, da bo Celje kandidiralo za položaj enega od projektnih mest SZO v IV. fazi projekta, ki poteka od leta 2003-2008. Tokrat je bila kandidatura uspešna in Celje je v tej fazi projekta vključeno neposredno v osnovno mrežo SZO skupaj s 50 drugimi mesti.

Pristop in ključna področja dela v IV. fazi

Tudi v IV. fazi temelji pristop na dveh ključnih elementih: vlaganja v izboljševanje zdravja ter sodelovanje z regionalnim uradom SZO za Evropo pri uveljavljanju ključnih razvojnih področij (literatura 3,4,5).

- Vlaganja v izboljševanje zdravja temeljijo na partnerstvu. Poseben poudarek je namenjen prizadevanjem za večjo stopnjo enakosti, determinantam zdravja, uravnoteženemu razvoju ter demokratični ureditvi, ki omogoča aktivno sodelovanje. Razvoj zdravja v mestu ostaja tako še naprej ključna naloga v okviru projekta Zdrava mesta.
- Ključna razvojna področja, kjer je potrebno v obdobju 2003-2008 zagotoviti tesno sodelovanje z regionalnim uradom SZO za Evropo, so:
 1. Načrtovanje mesta ob upoštevanju zdravja (literatura 6)
 2. Ocenjevanje vplivov na zdravje (literatura 7)
 3. Zdravo staranje (literatura 8)
 4. Promocija fizične aktivnosti.

Načrtovanje mesta ob upoštevanju zdravja

V zadnjih petnajstih letih se je mesto Celje hitro razvijalo. Poleg tega je za to obdobje značilno tudi intenzivno prestrukturiranje industrije, ki je potekalo na različnih področjih: lastništvo, upravljanje, tehnologija in izraba prostora. Številni pomembni infrastrukturni objekti so bili v zgrajeni tem času, poleg tega pa so bili razrešeni tudi težki ekološki problemi. Tako se je mesto v tem obdobju bistveno spremenilo. Prenova je vidna na vseh področjih. Danes je Celje vedno manj mesto s težko industrijo

in vedno bolj trgovsko središče. Tak razvoj je bistveno bolj sprejemljiv tako z vidika ekologije kot tudi z vidika dodane vrednosti.

V zadnjih nekaj letih je mesto Celje posebno pozornost namenjal Lokalni agendi 21. Prvi začetki v zvezi z implementacijo Lokalne agende segajo v leto 2000 in od takrat dalje je bilo na tem področju več aktivnosti. Sprejet je bil tudi celovit program Lokalne agende 21. Vse to ima seveda pomemben vpliv na načrtovanje v mestu. Po našem mnenju ima kapital še vedno preveliko moč in vpliv na področju določanja prioritet razvoja mesta, zato želimo intenzivirati aktivnosti na področju priprave celovitega urbanističnega načrta mesta Celje.

Z namenom, da bi vzpodbudili spremembe na področju načrtovanja, ki bi zagotovile celovito dolgoročno urbanistično načrtovanje ter upoštevale potrebe v zvezi z zagotavljanjem ustreznih bivalnih pogojev, moramo najprej temeljito analizirati sedanje razmere. Ugotovili bomo, kje so šibke točke pa tudi prednosti, ki jih ima Celje ter pripravili načrt ukrepov za odstranitev razvojnih ovir, pa tudi za nadaljnjo promocijo pozitivnih dosežkov. Poleg tega pa je potrebno:

- določiti razvojne smeri glede na to, da pričakujemo, da se bo investicijski proces umiril.
- upoštevanje vseh ključnih točk, postavljenih v lokalni agendi 21.
- upoštevanje okoljskih, socialnih in ekonomskih potreb posameznih skupin prebivalstva.

Ocenjevanje vplivov na zdravje

Že v 70-tih letih so v Celju spoznali probleme, ki so bili posledica onesnaževanja zraka, pitne vode, tal in vodotokov. Zato je razumljivo, da je bila v začetku 90. let, ko je bil v Celju sprožen projekt Celje - zdravo mesto, največja pozornost namenjena ekološkim problemom. Razvili smo poseben pristop in pripravili programe sanacije. Pristop se je izkazal kot zelo ustrezen, saj smo dosegli v sorazmerno kratkem času bistvene spremembe in izboljšave. Pridobili smo si veliko izkušenj na področju sodelovanja z različnimi civilnimi, nevladnimi organizacijami in z nosilci odločitev ter strokovno javnostjo pri reševanju ekoloških problemov. Vse te partnerje povezujemo. Podobno bomo ravnali tudi na področju ocenjevanja vplivov na zdravje. V sedanjem obdobju namenjamo glavno pozornost promociji takega pristopa. Pri tem nam je v pomoč primer dobre prakse iz Prekmurja, kjer je bila izdelana ocena vpliva nove kmetijske politike na zdravje. V ta projekt, ki ga je koordiniralo Ministrstvo za zdravje, sta bila vključena tudi dva strokovnjaka, ki sicer delujeta v projektu Celje - zdravo mesto. Sedaj je potrebno informacijo prenesti tudi na projektni svet, predvsem v smislu predstavitve možnosti, ki jih ima tak pristop. Na ta način bo mogoče vplive določenih politik ali projektov na zdravje preveriti tudi v Celju.

Istanbul. Prizadevanja Svetovne zdravstvene organizacije so med drugim usmerjena v izboljševanje zdravja prebivalcev mest.

Glavni projekt, ki ga bomo v naslednjem obdobju na tem področju izvedli, je ocenjevanje vplivov politike zdravega staranja na zdravje prebivalstva v Celju. Politika zdravega staranja je zaenkrat postavljena zelo okvirno, brez podrobnosti. Glede na to, da bo imelo staranje prebivalstva pomemben vpliv na kakovost življenja v Celju, smo se odločili, da je potrebno pripraviti celovito dolgoročno politiko na tem področju. Menimo, da bi bil njen sprejem mogoč v sredini leta 2007 in da lahko začnemo z implementacijo takoj za tem. V obdobju v letu 2007 in letu 2008 bomo ocenjevali učinkovitost takega pristopa in politiko dopolnjevali, če se bo pokazalo, da je to potrebno. Poleg tega pričakujemo, da bi tak pristop kasneje uporabili pri pripravi katerekoli nove ali pa spreminjanju stare politike na področju družbenega življenja v Celju. To bi bilo hkrati najboljšo zagotovilo, da je taka politika sprejeta, tako s strani prebivalcev kot s strani nosilcev odločitev in da ima najboljšo možnost za uresničitev ter seveda, da bo imel vsak prebivalec od nje ustrezno korist.

Zdravo staranje

V preteklosti je bila ustrezna skrb za starejše ljudi vedno ena od pomembnejših nalog projekta Celje - zdravo mesto. Aktivnosti so bile usmerjene pretežno v izgradnjo socialne infrastrukture, katere namen je bil v prvi vrsti zmanjšati ovire, s katerimi se srečujejo starejši, tako arhitektonske kot družbene. Glede na to, da delež starejših v Celju hitro narašča, raste tudi delež tistih, ki potrebujejo posebno skrb. Razvili smo različne programe za zadovoljevanje teh potreb kot npr. pomoč v gospodinjstvu, razvoj obrokov, obisk starejših z namenom, da jih

razvedrilo in podobno. Te aktivnosti so in še vedno potekajo delno z družbenimi sredstvi, delno pa ob pomoči prostovoljcev.

Problem pa je, da nimamo jasne slike o potrebah starajočih se ljudi. Podatki o problemih, ki jih imajo starajoči, so nezanesljivi in so na voljo samo za osebe, ki so pomoč iskale, za vse ostale, ki ne znajo ali ne morejo izraziti problemov, podatkov ni. Za tako veliko in pomembno skupino prebivalstva, ki je potrebna posebne družbene pozornosti in skrbi, moramo pripraviti dolgoročno strategijo, ki bo opredeljevala načine in aktivnosti družbe za to da bomo zagotovili starajočim vse pogoje za zdravo staranje in kakovostno življenje. Predvidena je raziskava med starejšimi, s katero bomo pridobili podatke o zdravstvenem stanju, o socialnih in bivanjskih pogojih, o potrebah, ki jih imajo starejši ter o tem, v kolikšni meri so te potrebe zadovoljene. Na osnovi teh podatkov bo izdelan profil starejših prebivalcev mesta. Hkrati pa bodo ti podatki osnova za analizo dejavnikov, ki vplivajo na zdravstvene, socialne in bivanjske značilnosti starejše populacije ter za pripravo predloga strategije Zdravo staranje. Aktivnosti na tem področju bomo usklajevali tudi na mednarodnem nivoju, saj je Celje zdravo mesto vključeno v podmrežo Zdravo staranje, ki jo koordinira švedski inštitut za proučevanje problematike starajočega se prebivalstva.

Promocija fizične aktivnosti

Promocija fizične aktivnosti prebivalcev mesta je naloga, ki so jo vključili na novo, predvsem na pobudo mest, vključenih v mrežo zdravih mest SZO. V Celju zaenkrat še nismo pristopili na organiziran

način k tej problematiki. Imamo pa v načrtu opraviti pregled stanja na tem področju, predvsem z namenom pridobivanja podatkov o sedanjem stanju ter identifikacije problemov, ki preprečujejo večjo fizično aktivnost prebivalcev

Glavni izzivi projekta Celje - zdravo mesto v IV. fazi WHO projekta

Aktivno sodelovanje projekta Celje zdravo mesto v okviru IV. faze SZO projekta pomeni nove izzive za vse, ki so neposredno vključeni v projekt. Ti izzivi niso novi, ampak so sedaj prišli še bolj do izraza (literatura 9).

1. Zagotoviti aktivno sodelovanje vodilnih politikov, strokovnjakov in drugih osebnosti mesta pri projektu.
Ni dovolj, da vodilni politiki, strokovnjaki in druge pomembne osebnosti razumejo idejo in cilje projekta, potrebno je tudi njihovo aktivno sodelovanje. Nevarno je, če projekt ne teče kontinuirano, ampak so zanj značilne le občasne akcije. V takem primeru je zelo težko pridobiti sodelavce, razvoj projekta pa je upočasnen ali celo onemogočen.
2. Projektu je potrebno zagotoviti nujno potrebna sredstva za delo
Usposobljeno osebje, prostori, primerna finančna sredstva ter informacije, ki so za delo potrebne, so nujni predpogoji za uspešno delo. Pomanjkanje znanja in usposobljenosti za delo predstavlja veliko oviro za uspešno delo projekta.
3. Pomemben je učinkovit projektni svet, ki deluje kot gonilna sila projekta
Da bi se izognili težavam pri komuniciranju, je potrebno člane projektne sveta dobro seznaniti z načeli in principi delovanja projekta. Izredno pomembno je, da so člani seznanjeni s projektnim načinom dela in ga tudi sprejemajo.
4. Visoka stopnja vključevanja javnosti pri posameznih podprojektih
Projekt Zdravo mesto poudarja pravico in dolžnost prebivalstva, da za zdravje in boljšo kvaliteto življenja nekaj storijo tudi sami. Pri tem je izredno pomembno, da imajo prebivalci ustrezne informacije, ki jim omogočajo sodelovanje. Informacije je potrebno posredovati pravočasno, v primerni in razumljivi obliki in to najširšemu krogu prebivalstva. Poleg tega je potrebno graditi poti, po katerih prebivalci lahko vplivajo na končne odločitve.
5. Medsektorsko sodelovanje
Sodelovanje med sektorji je osnova za oblikovanje in izvajanje zdravju naklonjene javne politike. Tradicionalna vertikalna hierarhija, birokratizacija življenja, strah pred podrejenostjo so dejavniki, ki medsektorsko sodelovanje otežkočajo.

6. Podpora medijev

Delo v okviru projekta mora potekati javno. Vse aktivnosti morajo biti javnostim čim bolj široko predstavljene. Mediji imajo v samem projektu ključno vlogo, saj je le preko njihovega sodelovanja mogoče pristopiti k prebivalcem.

Seveda pa so še drugi dejavniki, ki lahko pospešijo razvoj projekta. Med njimi je gotovo izredno pomembno izobraževanje ter sodelovanje z drugimi mesti, ki so se tudi priključila gibanju Zdrava mesta. Izmenjava izkušenj med mesti in sodelovanje na konkretnih projektih imata izredno pozitiven vpliv na razvoj projektov ter hitrejšo približevanje kvaliteta zdravega mesta.

Kljub številnim težavam, s katerimi se v projektu Celje - zdravo mesto srečujemo, vseeno zremo v prihodnost z veliko mero zaupanja, da bomo uspeli v mestu doseči spremembe, ki bodo bistveno vplivale na večjo kakovost življenja in boljše zdravje ljudi, ne samo v Celju, temveč tudi širše v Sloveniji. To, da smo vključeni v mrežo zdravih mest SZO v IV. fazi tega projekta, razumemo ne kot privilegij, temveč kot veliko zavezo k temu, da znanje, izkušnje in osvojene metode dela prenesemo tudi na druga okolja v Sloveniji ter s tem pripomoremo k hitrejšemu in bolj enakomernemu razvoju zdravja v mestnem okolju.

Literatura

1. Kickbusch I. Healthy Cities: a working project and a growing movement. Health promotion 1989; 4: 77-82.
2. Eržen I. Predstavitev projekta zdrava mesta. Zdrav var 1994; 33: 55-57.
3. WHO Regional Office for Europe. Phase IV of the WHO Healthy Cities Network in Europe: Goals and Requirements., Copenhagen 2003; EUR/03/5045199
4. WHO Regional Office for Europe. Healthy Cities and urban governance. Pridobljeno 2.5.2006 s spletne strani http://www.euro.who.int/healthy-cities/city/20040715_3
5. WHO Regional Office for Europe. Core Phase IV themes (3 + 1). Pridobljeno 2.5.2006 s spletne strani http://www.euro.who.int/healthy-cities/city/20040715_6
6. Barton H, Tsourou C. Healthy urban planning- a WHO guide to planning for people. London, E&FN Spon, 2000.
7. International Association for Impact Assessment. Pridobljeno 2.5.2006 s spletne strani <http://www.iaia.org>
8. Ageing policy of the European Union. Pridobljeno 2.5.2006 s spletne strani http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/ageing/index_en
9. Eržen I. Kako zagotoviti uspešno delovanje projekta Zdravo mesto? Zdrav. var. 1994; 33: 269-270.